

SOVET DAVLATINING O‘ZBEKISTONDAGI IQTISODIY VA MADANIY SIYOSATI 20-30-YILLAR SIYOSIY REGRESSIYALAR.

*Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti
Djurabayeva Nasibaxon*

Annotatsiya: 1920—30-yillar O‘zbekistonda sovet davlati hukmronligi ostida mintaqani modernizatsiya qilishga qaratilgan iqtisodiy va madaniy siyosatning amalga oshirilishi bilan ajralib turadigan o‘zgarishlar davri bo‘ldi. Biroq, sanoatlashtirish va madaniy inqilobga bo‘lgan intilish bilan bir qatorda, bu siyosatlar O‘zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy tuzilishini qayta shakllantirgan siyosiy regressiya va qiyinchiliklarni ham keltirib chiqardi. Ushbu maqola 1920-1930 yillardagi notinch davrda O‘zbekistonda sovet davlatining iqtisodiy va madaniy siyosatini chuqurroq ochib beradi, bu siyosat natijasida yuzaga kelgan siyosiy regressiyalarga oydinlik kiritadi. Iqtisodiy taraqqiyot, madaniy o‘zgarishlar va siyosiy notinchliklarning kesishishini tadqiq qilish orqali biz O‘zbekiston tarixidagi ushbu muhim davrni belgilab bergan murakkabliklar va qarama-qarshiliklarni chuqurroq tushunishimiz mumkin.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, iqtisodiy va madaniy siyosat, ma’naviy qaramlik, sanoat, siyosat.

Аннотация: 1920-30-е годы были периодом перемен в Узбекистане под властью Советского государства, характеризующимся проведением экономической и культурной политики, направленной на модернизацию региона. Однако, наряду со стремлением к индустриализации и культурной революции, эта политика также привела к политическому регрессу и трудностям, которые изменили социально-экономическую структуру Узбекистана. В данной статье исследуется экономическая и культурная политика Советского государства в Узбекистане в беспокойные 1920-е и 1930-е годы, проливается свет на политический регресс, ставший результатом этой политики. Исследуя пересечение экономического развития, культурных изменений и политических потрясений, мы можем получить более глубокое понимание сложностей и противоречий, которыми отмечен этот важный период в истории Узбекистана.

Ключевые слова: Узбекистан, экономическая и культурная политика, духовная зависимость, промышленность, политика.

Abstract: 1920-30s was a period of changes in Uzbekistan under the rule of the Soviet state, characterized by the implementation of economic and cultural policies aimed at the modernization of the region. However, along with the push for industrialization and cultural revolution, these policies also created political regression and hardships that reshaped the socio-economic structure of Uzbekistan. This article explores the economic and cultural policies of the Soviet state in Uzbekistan during the

turbulent 1920s and 1930s, sheds light on the political regressions that resulted from these policies. By examining the intersection of economic development, cultural change, and political turmoil, we can gain a deeper understanding of the complexities and contradictions that marked this important period in Uzbekistan's history.

Key words: Uzbekistan, economic and cultural policy, spiritual dependence, industry, politics.

KIRISH.

Sovetlar davrida O'zbekistonning iqtisodiy va ma'naviy qaramligi hamda uning oqibatlari 20-yillarning boshlarida joriy etilgan yangi iqtisodiy siyosat O'zbekistonning ham iqtisodiyotida jonlanishga olib keldi. Lekin 20-yillarning oxirida bu siyosat o'zining mohiyatini yo'qota boshladi va 1929-yilda batamom bekor qilindi. Yerkini savdo, xususiy tadbirkorlikka chek qo'yildi.[6]

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI.

O'zbekistonda sovet hokimiyatini mustahkamlashning zaruriy sharti sifatida industriyalashtirish siyosatini amalga oshirish boshlandi. San'ati koloq, malakali ishchi kadrlar mutaxassislari deyarli yo'q, og'ir sanoati rivojlantirish tajribasi yo'q o'lkada industriyalashtirish og'ir kechdi. Industriyalashtirishning dastlabki paytida kichik suv elektrostansiyasi hamda qishloq xo'jaligiga, paxtachilikka qaratilgan xom-ashyoni qayta ishlash korxonalari qurilib ishga tushirildi. Chirchiqdagi GESlar Toshkent tikuvchilik, poyafzal, tamaki. Farg'ona to'qimachilik, Samarqand va Marg'ilondagi ipak fabrikalari shular jumlasidandir.[5]

30-yillarda Toshkent to'qimachilik kombinati, qishloq xo'jalik mashinasozlik zavodi, Chirchiq kimyo kambinati va boshqa ko'plab yirik korxonalar ishga tushirildi. 30-yillar oxirida respublikada 1445 ta har xil sanoat korxonalari mavjud bo'lib, bularda 142 ming ishchi mehnat qilar edi. Sovetlarning o'z kuchimiz bilan qisqa muddatda deb olib borgan industriyalashtirish siyosati O'zbekiston uchun g'oyat og'ir kechdi. Markaz respublikamizning yer osti va yer usti qazilma boyliklari, xom-ashyo manbalarini talon-taroj qilib, arzon ishchi kuchidan foydalanib, o'lkadan mumkin qadar ko'proq foyda olish harakatida bo'ldi. Bu siyosat ayniqsa millionlab dehqonlar hisobidan amalga oshirildi. Chunki qishloqda zo'rlik bilan olib borilgan jamoalashtirish siyosati g'arazli maqsad uchun juda ham qo'l keldi. 1930-yilning boshlaridan yoppasiga jamoalashtirish harakati boshlanib, katta yer egalari, o'rta hol dehqonlar va kambag'allarning yerlari jamoa xo'jaliklariga birlashtirildi, ularning qo'llaridagi ot-ulov, mehnat vositalari, chorva mollari ham majburiy umumlashtirildi. Davlat, jamoa xo'jaliklari orqali rejalashtirilgan yo'l bilan mehnatkash dehqonlar oladigan hosilning deyarli barchasini yig'ib oladigan bo'ldi, Buning natijasida dehqonlar xo'jaligi xonavayron bo'ldi. Ommaviy jamoalashtirishga suyanib, badavlat xo'jaliklar ayrim o'rtahol dehqonlardan 5,5 mingdan ortig'i o'z oilasi

bilan uzoq o`lkalarga surgin qilindi. O`z-o`zidan ravshanki jamolashtirish siyosati natijasida qishloq xo`jaligida mehnat unumdorligi pasayib, moddiy manfaatdorlik yo`qoldi, qishloq aholisi qoshshoqlashdi, dehqonni espluatatsiya qilishning birdan-bir takomillashgan usuli kashf etildi. O`zbekistonda paxta yakka hokimligini kuchaytirish yo`li bilan SSSR paxta mustaqilligiga erishdi. Ikkinchi jahon urushi yillari davrida izdan chiqqan O`zbekistonning iqtisodiyoti urushdan keyingi 1946-1950-yillari g`oyat keskinlashgan xalqaro vaziyatda qayta tiklana boshladi. Mamlakatning ichki resurslari, tabiiy boyliklari va arzon ishchi kuchini g`oyat ko`chma ekspluatatsiya qilish evaziga, yaxshi sarmoyalardan bosh tortgan holda olib borilgan iqtisodiyotni tiklash xalq boshiga og`ir kunlarni keltirdi. [4]

MUHOKAMA VA NATIJALAR.

O`zbekiston xo`jaligini tiklash ishlari sovet hukumatining zo`r berib qurollanish siyosatiga bo`ysindirildi. Urushdan keyingi yillarda qishloq xo`jaligini, ayniqsa chorvachilikni tiklash ishlari ancha og`ir o`tdi. 1945-yil 15-iyuldagi Markaziy hukumatining O`zbekistonda paxtachilikni tiklash va yanada rivojlantirish choralari to`rg`risidagi qarori asosida paxta yakkaxonligi kuchaytirildi va O`zbekistonning markazga bog`liqligi yana ham mustahkamlandi. Yirik sanoat korxonalarining vujudga kelishi bilan Respublikaning ittifoqqa bog`lanishi yana ham kuchaydi. Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov u paytda O`zbekiston bir yoqlama iqtisodiyotga Markazga butunlay qaram, izdan chiqqan iqtisodiyotga ega bo`lgan yarim mustamlaka mamlakat qatoriga aylangan edi, deydi. O`zbekistonning iqtisodiy ahvolidagi noxush xolatlarning ijtimoiy oqibatlarini nihoyatda og`ir bo`ldi. 80 yillarda fan, madaniyat va xalq ta`limiga ajratilgan harajatlar davlat byudjetining 27 foizni tashkil qilgan bo`lsa, bu ko`rsatkich 1989 yili Yevropa mamlakatlarida 5,5 foizni, Afrika mamlakatlarida 5,4 foizni tashkil qilgan. Bolalar o`limi oshqozon-ichak va yuqumli kasalliklar bo`yicha O`zbekiston SSSR da birinchilar qatorini egalladi. Totalitar tizimi jarayonida o`lkadagi madaniy-ma`rifiy ishlar e`tibordan chetda qolmadi. 20-30 yillarda savotsizlikni tugatish, ta`lim-tarbiya ishlari osongina qo`lga olindi. Achinarlisi shundaki, respublikada ta`lim-tarbiya, madaniy-ma`rifiy ishlar shaklan milliy-ma`rifiy sotsialistik shiori ostida olib borildiki, asl maqsad baynalminalchilik niqobi bilan pardalanib, o`lkaga rus madaniyatini, ularning turmush tarzini tarqatishdan iborat bo`ldi. Sovet hukumati dastlabki kunlardan boshlab dinga, diniy tashkilotlarga qarshi keng miqyosda kurash olib borib, ateistik jamiyat qurish tomon yo`l tutgan edi. [3]

Machit va madrasalarni yopib, ularning binolaridan boshqa maqsadlarda foydalanildi. Navruz kabi umumxalq bayrami diniy marosimlar bekor qilindi. 20-30 yillar o`zbek adabiyoti va san`atida izlanishlar, uyg`onish va yo`qotish yillari bo`ldi. 20-yillarda ma`rifatchilik harakatining samarali yillari bo`lib, A.Qodiriy, Fitrat, Cho`lpon, Botu, Elbek, Hamza, S. Ayniy so`ngroq yangi yosh ijodkorlar Oybek G.G`ulom, X.Olimjon, A.Qaxxor kabi o`zbek adabiyotining yirik namoyandalari

faoliyat ko'rsatdi. Urushdan keyingi 50-60 yillarda respublika ijobiy ziyolilarning yangi avlodi shakllandi. Shaxsga sig'inishning fosh etilishi bilan yuzaga kelgan iliqlik shamoli bilan badiiy adabiyotda, ko'pgina salmoqli asarlar yaratildi. Bir qancha yangi o'zbek teatr va konsert san'atining dong'ini taratgan jamoalar tashkil etildi. Jamiyatda inqirozli holatlarini kuchayishi bilan madaniy xayotdagi ziddiyatlar ham keskinlashdi, chiqib borayotgan sotsializm g'oyalarsiz tarixiy badiiy asarlar yorug'lik ko'rmaydigan bo'ldi. O'zbek xalqi uchun eng daxshatli milliy, diniy, tarixiy, qadriyatlardan judo bo'lganligida edi. Yagona sovet xalqi nternatsional peol to'g'risidagi uydirma nazariyalar adabiyot va san'atdagi shaklan milliy, mazmunan sotsialistik asarlarining yaratilishi xalqimizni azaliy qadriyatlardan maxrum etdi. 1920—30-yillar O'zbekiston tarixida sovet davlati tomonidan iqtisodiy va madaniy siyosatning amalga oshirilishi bilan tavsiflangan muhim davr bo'ldi. Bu siyosatlar mintaqani modernizatsiya va sanoatlashtirishga qaratilgan bo'lsa-da, O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy landshaftiga ta'sir ko'rsatgan siyosiy regresslar va muammolarga olib keldi. Sovet hukumati O'zbekistonda kollektivlashtirish siyosatini amalga oshirib, an'anaviy qishloq xo'jaligini kolxozlarga aylantirishni maqsad qilgan. Bu siyosat mahalliy dehqonlarning qarshiligiga olib keldi va an'anaviy dehqonchilik usullarini buzdi. Sovet davlati O'zbekistonni sanoatlashtirishga, ishlab chiqarishni ko'paytirish uchun zavodlar va infratuzilmani barpo etishga e'tibor qaratdi. Biroq, bu jadal sanoatlashtirish mehnatni ekspluatatsiya qilish va atrof-muhitning buzilishi kabi muammolarni keltirib chiqardi. O'zbekiston Sovet hokimiyati davrida paxta yetishtiruvchi yirik mintaqaga aylandi, hukumat eksport uchun paxta yetishtirishga ustuvor ahamiyat berdi.[2]

Ushbu monokultura yondashuvi mintaqaning qishloq xo'jaligi xilma-xilligi va barqarorligiga uzoq muddatli oqibatlarga olib keldi. Sovet hukumati O'zbekistonda diniy va madaniy urf-odatlarini bostirish bilan birga dunyoviylik va sotsialistik qadriyatlarni targ'ib qiluvchi madaniy inqilobni amalga oshirdi. Bu siyosat mahalliy aholi bilan ziddiyatga olib keldi va sovet madaniy gegemonligiga qarshilik ko'rsatdi. Sovet davlati ta'lim va boshqaruvda rus tilidan foydalanishni targ'ib qildi, bu esa o'zbek tili va an'anaviy madaniy urf-odatlardan foydalanishning pasayishiga olib keldi. Bu madaniy assimilyatsiya siyosati ko'plab o'zbek ziyolilari va madaniyat arboblarni uzoqlashtirdi. O'zbekistonda sovet madaniyati siyosati san'at va adabiyotda sotsialistik realizmni targ'ib qilishga, sotsialistik mafkuraga to'g'ri kelmaydigan asarlarni tsenzura qilishga qaratilgan edi. Badiiy ifodaning bunday cheklanishi madaniy ishlab chiqarishdagi ijodkorlik va xilma-xillikni bo'g'ib qo'ydi. 1930-yillar O'zbekistonda siyosiy repressiya va tozalashlar davri bo'lib, Sovet siyosatiga qarshi chiqqan dissidentlar va ziyolilarni nishonga oldi. Bu mahalliy aholi o'rtasida qo'rquv va ishonchsizlik muhitini keltirib chiqardi. Sovet davlati O'zbekistonda hokimiyatni markazlashtirib, mahalliy muxtoriyatni, xo'jalik va madaniy ishlar ustidan nazoratni kamaytirdi. Bu markazlashuv o'zbek aholisining madaniy o'ziga xosligi va siyosiy

agentligining yo‘qolishiga olib keldi. O‘zbekistonda Sovet davlatining iqtisodiy siyosati shahar va qishloq o‘rtasidagi tengsizlikni kuchaytirib, resurslar va imkoniyatlardan foydalanishda nomutanosiblikni keltirib chiqardi. Bu iqtisodiy nomutanosiblik ijtimoiy norozilik va aholi o'rtasida norozilikni keltirib chiqardi.[1]

XULOSA.

Xulosa qilib aytganda, 1920-1930-yillarda O‘zbekistonda sovet davlatining iqtisodiy va madaniy siyosati keng ko‘lamli oqibatlariga olib keldi, jumladan, siyosiy regressiyalar va mintaqa taraqqiyotiga ta’sir ko‘rsatgan muammolar. Bu siyosatlar O‘zbekistonni modernizatsiya qilishga qaratilgan bo‘lsa-da, madaniy bostirish, iqtisodiy nomutanosiblik va keyingi o‘n yilliklar davomida mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy manzarasini shakllantirgan siyosiy repressiyalarga olib keldi.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Раджабов К., Хайдаров М. История Туркестана (1917-1924). - Ташкент. Университет, 2002.[1]
2. Постановления и решения собраний Коммунистической партии Узбекистана. Том 1.-Ташкент: 1957.[2]
3. Солмонов Ахмаджон. Религиозная политика советского правительства в Узбекистане: вымысел и историческая реальность (Текст): монография А. Солмонов. - Ташкент. Размышление, 2015.[3]
4. Полатов Г'. Битва убеждений, Ташкент, 1964 год.[4]
5. Шамсутдинов Р. Деревенская трагедия: коллективизация, кулаки, ссылка. - Ташкент, Восток 2003.[5]
6. Шамсутдинов Р. Советская подслушивающая политика в Узбекистане и ее трагические последствия. - Ташкент, Шарк, 2001.[6]